

La tragèdia dels francesos de Cabrera

La guerra del Francès deixà una trista fita històrica per a recordar. A les Balears, l'illa de Cabrera acollí fa 200 anys el primer camp de concentració de l'era moderna. 9.000 soldats de les tropes napoleòniques hi foren confinats durant cinc anys.

En arribar a Cabrera costa d'imaginar que aquest parc natural d'aigües cristal·lines, situat a 17 quilòmetres del sud de Mallorca, hagués presenciat en el passat tant d'horror. Durant molts d'anys, Cabrera va ser un nom maleït a França. Fa dos segles l'opinió pública francesa es commogué en saber que compatriotes seus havien estat els conills d'índies del primer camp de concentració de l'Europa contemporània. La tragèdia arrencà el 19 de juliol del 1808 a la famosa batalla de Bailèn (Jaén). Allà les tropes napoleòniques van patir la primera derrota des que, cinc mesos enrere, havien travessat els Pirineus per ocupar la Península. De primer, els presoners van ser traslladats a l'interior de vuit barcasses atracades al Puerto de Santa María (Cadis). Les males condicions alimentàries aviat afavoriren l'aparició del tifus, l'escorbut o la ronya. Cada dia, centenars de morts eren llançats per la borda. El pànic s'havia apoderat dels gaditans. Aleshores la Junta Central decidí de dur els reclusos cap a zones allunyades del conflicte, com ara les Balears i les Canàries. Però a Mallorca no en volien saber res, d'aquella operació. L'illa es trobava immersa en una

profunda crisi econòmica arran de la guerra i no es podia fer càrrec de tants de presoners. En un darrer intent desesperat, les autoritats mallorquines van proposar d'enviar-los a la desèrtica Cabrera. El castell de Bellver de Palma fou la destinació de tan sols uns quants oficials superiors.

L'illa infernal. Fins aleshores Cabrera, l'illa més gran d'un conjunt de divuit, vivia aliena a qualsevol presència humana. Durant l'edat mitjana havia estat refugi de pirates, com el temut Barba-roja, que des d'aquí vigilava les costes mallorquines. Va ser al segle XIV quan es construí el famós castell a l'entrada del port per acabar d'una vegada la pirateria. I va ser precisament aquesta fortificació la que veié la primera expedició de deportats francesos que atracà a l'illa el 5 de maig del 1809 —arribats de manera escalonada, en total sumaren 9.000. Tot el voltant eren arbustos. El clima àrid d'aquelles latituds no hi deixava créixer res. En una terra tan inhòspita, el sol era el pitjor enemic. Tan sols les coves oferien ombra. Un presoner escrigué a les seves memòries: "Sortirem cap a les portes de l'infern, cap a l'illa de les cabres." En trepitjar aquell infern de 12 km², els soldats francesos, amb la moral sota mínims, començaren a posar a prova la pròpia capacitat de resistència. La Junta de Mallorca només els enviava menjar cada dos dies. I no gran cosa: faves seques, pa i oli. Amb tot, a poc a poc, les autoritats s'anaren desentenent d'aquells homes. S'inicià així la lluita per la supervivència. Una realitat ben diferent de la frondosa illa de Robinson Crusoe. Cabrera oferia ben poques coses: cabres, sargantanes i rates —alguns fins i tot s'atreverien a menjar herbes. La font d'aigua de can Feliu era l'únic punt d'aprovisionament que hi havia i, per tant, l'aigua s'hagué de racionar. La vida, tanmateix, es feia insuportable. En condicions extremes, la condició humana és capaç de tot. A Cabrera la fam no únicament originà disputes entre els francesos, sinó

també casos d'antropofàgia que foren castigats amb la pena de mort per a donar exemple.

El problema dels morts. La terra era massa dura i ningú no tenia forces per a cavar-la. Amuntegats a l'anomenada *Vallée des Morts*, a tocar de les muntanyes del sud de l'illa, els cadàvers o bé eren cremats o bé coberts amb pedres. Prop del castell, s'havia instal·lat l'hospital militar. La nit de Tots Sants del 1809 els soldats visqueren el pitjor calvari. Una forta tempesta enderrocà les tendes de l'hospital. Els malalts es mesclaren amb els morts que l'aigua havia desenterrat i arrossegat fins a aquell punt. Molts hi moriren ofegats.

Amb tot, hom intentà alternar les penúries amb les alegries. S'improvísà un petit teatre en una cova, coneguda des d'aleshores per *cova del Teatre*. Sobre el teló s'esculpí el lema *Obliuscitur ridendo malum* ("riure per oblidar la tristesa"). Però la dura realitat del dia a dia s'imposava i no faltaren els qui decidiren de fugir de la tragèdia. Els més intrèpids, havent-se apropiat les barques de subministrament de queviures, aconseguiren d'esquivar els vaixells de l'armada britànica que, des de la badia de l'illa, vigilaven els presoners.

La fi de la captivitat. L'alliberament arribà al cap de cinc anys. El 1814 el tractat de Valençay posà punt final a la guerra del Francès. Quan el 16 de maig l'esquadra marina francesa ancorà a Cabrera per recollir els presoners, tan sols hi quedaven 3.600 supervivents dels 9.000 inicials. Ebris d'alegria, abans de partir arrasaren tot allò que restava a l'illa, cremaren les cabanes i no deixaren res sencer, en un intent d'oblidar aquells anys de mort i solitud. Trenta anys més tard, el fill del rei Lluís Felip I, el príncep de Joinville —el mateix que rescatà les restes de Napoleó de Santa Elena—, visità Cabrera durant el transcurs d'unes maniobres. La visió no podia ser més lúgubre: pertot, a terra, hi havia

escampats els ossos dels seus compatriotes. Compungit, l'infant ordenà de recollir-los perquè quedassin guardats a l'interior d'un obelisc de set metres d'altura que féu alçar al vessant sud del port. Era la millor manera d'homenatjar aquells soldats. Avui, passats 200 anys, encara hi ha visitants que deixen flors als peus del monument.

Després de l'episodi dels francesos. Cabrera continuà fent servei com a lloc de confinament per a presos polítics d'una forma més o menys continuada des de la repressió absolutista fins als anys de la guerra civil. Abans dels camps de concentració de l'Alemanya nazi, però, no hi ha dubte que aquest arxipèlag, declarat el 1991 parc nacional marítim i terrestre, fou l'escenari d'un dels drames més terribles de la nostra història contemporània. L'escriptor mallorquí Miquel dels Sants Oliver (1884-1920) ja ho deia: "Els cinc anys de captivitat passats a Cabrera pels presoners francesos de la capitulació de Bailèn constitueixen un assumpte veritablement èpic i un dels dolors col·lectius més grans que hagi experimentat mai una porció de la raça humana." Les inscripcions que encara conserven les parets del castell de l'illa són del tot corprenedores, com també ho són les memòries que escriviren els supervivents en tornar a la seva pàtria. Moltes serviren de font d'inspiració per a no pas pocs escriptors que anys més tard volgueren recrear la història negra d'un dels tresors biològics més valuosos de la Mediterrània. A casa nostra, un d'ells fou Baltasar Porcel amb la novel·la *L'emperador o l'ull del vent* (2001).

Antoni Janer Torrens

Port i castell de l'illa de Cabrera, indret on ara fa 200 anys restaren confinats 9.000 francesos, presoners de la guerra contra Napoleó.

El 'francès' del Galatzó

A Mallorca, en esclatar la guerra del Francès, qualsevol ciutadà de l'estat francès caigué sota sospita. Un d'ells fou el científic rossellonès Francesc Aragó, de 21 anys. Havia arribat a l'illa el 1807 i s'havia instal·lat al cim de la mola de l'Esclop, de 926 metres d'altitud, a prop del puig de Galatzó. Des d'una casa feta de pedra, avui en estat de ruïna, es capficà en estudis geomètrics. Les seves estranyes operacions bastaren als illencs per a considerar-lo "un espia perillós". El 27 de

maig del 1808 un grup de palmesans partí cap amunt amb el propòsit de capturar-lo. Aragó, però, salvà la vida gràcies a una curiosa anècdota que relata a les seves memòries. Amb el seu "perfecte mallorquí" –derivat del català de Catalunya Nord–, reeixí a despistar l'escamot. Tanmateix, l'il·lustre científic fou descobert quan preparava la partida al port de Palma. Després de dos mesos de captivitat al castell de Bellver, s'embarcà cap a Alger. Més endavant, continuà la carrera professional amb èxit: fou nomenat director de l'observatori de París i, posteriorment, ministre d'Interior i de Marina del govern de la Segona República francesa.